

סדר ט"ו בשבט ועניני היום

עם ביאורי מרן הראי"ה קוק זצ"ל

כולל תפילה על האתרוג מרבנו ה'בן איש חי' ❧

בתוספת פירושים, הלכות והנהגות ממשנת מרן הראי"ה זצ"ל,
סיפורים, הערות ומראי מקומות.

מוקדש לעילוי נשמותיהם
של אחינו הגיבורים,
אשר עלו בסערת אש השמימה בהר הכרמל,
כשמסרו נפשם להצלת חיי אחרים,
וכשנחלצו לכיבוי השריפה שאחזה באילנות ארצנו
בנר ראשון של חנוכה תשע"א,
וגילו שיש בעם ישראל כוחות של טוהר לב, גבורה,
והתמסרות ואהבה אין קץ לעם ולמדינה.
תהא נשמתם צרורה בצרור החיים.

פתח דבר

פעם פנה אחד הסופרים אל מרן הרב קוק זצ"ל, ושאל היכן יוכל למצוא בספרי קבלה מקומות המדברים על דבר ארץ ישראל וגאולה? על כך השיבו הרב (אגרות הראיה ב, תמז):

”אמת הדבר, כי אין כמעט גם ספר-קבלה אחד שלא ידבר על-דבר ארץ-ישראל וגאולה, כי הקבלה כולה היא צפיית ישועה, כראוי לחכמה עליונה, שאינה מתפשרת עם ההווה הלקוי כי-אם עולה ברוח-ד' אל העתיד המתוקן הנהדר בקודש, וחכמי ישראל לא יוכלו לדבר בחזון אמת ונורא זה כי-אם על-ידי ארץ-ישראל וגאולה.

ראש לכל, הלא בספר הזהר, אין כמעט פרשה אחת שלא ידובר בה על-דבר גאולה וארץ-ישראל, ובספר התיקונים במקומות רבים; בספר „מגלה עמוקות“, כמעט בכל אופן מרנ"ב אופניו; בשל"ה במקומות רבים, ביחוד בחלק הראשון; בספרי מוהר"ל מפראג, שגם הוא על המקובלים יחשב אף-על-פי שסגנונו שונה מרוב בני-גילו, ביחוד בספר „נצח ישראל“. בספרות החסידות הרבה לדבר על-דבר ארץ ישראל מוהר"נ מברסלב, בספריו הרבים ושיחותיו. עוד בספר „שער השמים“ (שער ו פרק ט) לר' אברהם אירירה, בספר „דעת תבונות“ לרמ"ח לוצטי, וספר „פתחי שערים“ (נתיב עולם התיקון, סי' כ) לאחרון ר' אייזיק חבר...”.

אופיו החגיגי של יום ט"ו בשבט, והעיסוק בו בשבחה של ארץ-ישראל ובאכילת פירות ארצנו הקדושה, אשר לדעת

רבים מקורו במנהג המקובלים תלמידי האריז"ל – הפך לא מכבר לנחלת רבים. בקהילות רבות נוהגים לערוך 'תיקון' או 'סדר' ט"ו בשבט, באיזו צורה שהיא, כל אחד כמנהגו, ובדורות האחרונים, משהחלה להתעצם שְבוּתֵנוּ לארץ-ישראל, אף נוסף 'מנהג הנטיעות' בארץ-חיינו.

עת הזמיר הגיע, קול התור נשמע בארצנו, שבים בנים גולים לחיק אימם, ועימם תורת-ישראל חוזרת למקומה הטבעי. "העתיד המתוקן הנהדר בקודש", המשתקף מתוך כל תורת-הסוד נחלתן של המקובלים, שולח ניצוצות של אור גם אל מצבנו שבהוּוה, עד לכדי מנהגים חביבים שנובעים מנשמתינו הצופה לישועה קרובה על מלא רוחב ארצנו (עי' אורות ישראל פ"ט, ט, ט).

"אָמְרוּ צְדִיק בִּי טוֹב בִּי פְּרִי מַעֲלֵיהֶם יֵאָכְלוּ" (ישעיה ג, י).

זיכה השם-יתברך את הדורות האחרונים בהופעת אורו של מרן הראי"ה קוק זצ"ל, אשר מעט וזעיר מפרד"ס משנתו נלקטו בחוברת זו. ענפים רבים יש בפרדס שלפנינו, פרחים וציצים, ופירות מתוקים, כתבים ישנים וגם חדשים, בהם ימצאו ענין גם תלמידים ותיקים. ומסביב חפרנו ערוגות והשקנו במי מעין ערבים, בהערות, מקורות וביאורים, אשר השתדלנו כפי שידינו משגת לדלות מכתבי תלמידי מרן הרב זצ"ל, ומרבותינו שליט"א שיבלחטו"א.

ט"ו בשבט – הלכות, מנהגים וביאורים

ענינו של יום

1. במשנה ובגמרא נזכר ט"ו בשבט בתור 'ראש השנה לאילן', כלומר – התאריך שמבדיל בין חנטת פירות האילן של השנה שעברה לפירות האילן של שנה זו, לענין הפרשת תרומות ומעשרות ולקביעת שנות ערלה [ראש-השנה י, טו:].
2. אצל רבותינו הראשונים מוזכר ט"ו בשבט כיום שאין אומרים בו תחנון משום שהוא 'ראש השנה לאילנות' [מנהגי מהרי"ל, שבט], וכן נפסק בשלח-ערוך [אורח-חיים קלא, 1].
3. וכן אסרו להתענות בט"ו בשבט, שהרי נמנה במשנה כאחד מארבעה ראשי שנים, וכמוהם גם הוא אסור בתענית [בראשונים, ונפסק בשלח-ערוך או"ח תקעב, ג].
4. ויש מי שאומר (של"ה שער האותיות, אות ק), שראש-השנה לפירות האילן הוא חמשה-עשר בשבט גם לשביעית, דהיינו, שאם נחנטו הפירות קודם חמשה-עשר בשבט של שביעית הרי הם כפירות של ששית ויש לעשרן, ואם נחנטו לפני ט"ו בשבט של שמינית יהיה להם דין פירות שביעית. ורבו החולקים עליו (רדב"ז שביעית פ"ד, ה"ט; בית-ישראל סי' כב, סקי"ד), שסוברים שאין דין של ראש-השנה לאילנות אמור אלא לענין סדר השנים של המעשרות, בין מעשר שני למעשר עני, וכן לענין שאין מעשרין מן החדש על הישן ומן הישן על החדש, אבל לענין שביעית לעולם ראש-השנה לאילנות הוא אחד בתשרי [שבת הארץ לראי"ה, פרק רביעי, ט].
5. על-פי צד ההידור (לפי דעת השל"ה, שם), נמשכת מצות שנת השביעית אל השנה השמינית בכך שהפירות שנגמר ביכול גידולם קודם ט"ו בשבט של שמינית הם בכלל פירות שביעית [הרצי"ה קוק זצ"ל, לנתיבות ישראל א, עמ' 67].
6. על-פי המנהג יש ביום ט"ו בשבט רושם של יום חגיגה, של התעוררות לתחיה ישובית בארץ-הקדושה [אגרות הראי"ה ב, אגרת תג].
7. ט"ו בשבט, ראש-השנה לאילנות, מקובל אצלנו לחג. וענינו בנוי על היסוד של האחדות של כל התוכן של פעולות החול עם הקדושה. דהיינו, אחרי ימי תשרי

בהם נקלט בנו תוכן של יראה ואהבה, ואחרי ההתעלות הרוחנית בימי חנוכה, באים אנו גם לעבודות החול מתוך יכולת לאחוד גמור של הקדושה והחול בלי שום פירוד ביניהם [חתן הראי"ה קוק זצ"ל, רבי שלום נתן רענדקוק זצ"ל, בשמן רענן ח"א, עמ' קסה].

8. שִׁמְחו עֲצֵי הַיַּעַר, תְּרִיעַה הַבְּרִיאָה,

בְּהַתְּקַדֵּשׁ חֵג רֵאשׁ הַשָּׁנָה לְאֵילָנוֹת –

טָבַע הַרְעָנָן הַיּוֹשֵׁב לְתַחִיהָ.

[מאמרי הראיה, עמ' 499, פתגם לחודש שבט תרע"א].

תרומות-ומעשרות, ערלה ונטע רבעי

תְּקִי הַתְּרִוּמוֹת וְהַמַּעֲשָׂרוֹת לְשִׁמִּירַת הַמִּקְדָּשׁ, רוּחַ אֱלֹהֵי שְׂפּוֹךְ עֲלֵיהֶם, בְּצִירוֹף הַלְּאוּמִי שֶׁהַמֶּרְכָּז הַרוּחָנִי לְאוֹמָה הוּא מִקּוֹר חַיִּיהָ, בְּחִיבוֹר הַמוֹסְרִיּוֹת שֶׁל הַכֶּרֶת עֵרֶךְ עֲבוּדָה רוּחָנִית שֶׁהַפְּהַנִּים וְהַלְוִיִּים מִיּוֹחַדִּים לָהּ, וְהַגְּבֵרַת הַצִּיּוֹר הַקִּיִּים שֶׁל סֵדֶר הַהַתְּנַחְלוֹת הַרְּאִשׁוֹנָה בְּאַרְץ, בְּאוֹפֵן שֶׁלֹּא תִשְׁתַּנֶּה צוֹרֵת הָאוֹמָה בְּשׁוֹם קוֹ וְשִׁרְטוּט יִסוּדִי, וְהִיתָה עֵדָתוֹ כְּקֵדֶם (ע"פ תהלים עד, ב).

[אורות המצוות לראי"ה, נדפס ב'בשמן רענן' ח"א, עמ' שלב]

עֵרְלָה. יֵשׁ בּוֹ מִשׁוֹם קִישׁוֹר הַמִּקְדָּשׁ, לְהִיּוֹת הַגַּעְגּוֹעַ מִתְּרֵבָה לְרֵאוֹת פִּירוֹת שֶׁל הַנְּטִיעָה הַחֲדָשָׁה, וְאַחֲר־כֵּךְ לְהוֹבִילָהּ לְמֶרְכָּז הַמִּקְדָּשׁ שֶׁהוּא גַם־כֵּן מֶרְכָּז הָאוֹמָה, קוֹדֵשׁ הַלְּוִיִּים לְד' (וּיְקָרָא יֵט, כד). אֲמֵנָם יֵשׁ בָּהּ גַם־כֵּן מִרוּחַ הַמוֹסְרִי הַכִּלְלִי שֶׁל הַהַתְּרַגְלוֹת לְדַאֹג דַּאֲגוֹת אִיִּדִיאלִיּוֹת הַרְּחֻקוֹת בְּזִמְנָן, כְּדִי לְאַשֵׁר אֶת הַדּוֹרוֹת וְאֶת הַיָּמִים הַבָּאִים, עַל־כֵּן הִיא מִתְּרַחֶבֶת לְהִלְכָה גַם־כֵּן בְּחוּץ־לְאַרְץ. וּבִיּוֹתֵר (–וְעִיקַר הַטַּעַם שֶׁאִיסוֹר עֵרְלָה מִתְּרַחֵב גַּם לְחוּ"ל, הוּא), כְּדִי שֶׁלֹּא תִהְיֶה הַנֵּאִת חוּ"ל קְרוֹבָה יוֹתֵר מִהַנֵּאִת אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, וַיִּפְגַּם בְּזֶה עֵרֶךְ חֵיבַת הָאֶרֶץ מִצַּד הַחֲמִרִי, וְהַנְּטִיעָה הַבְּהִמִית הַחֲפָצָה בְּהַנֵּאִת מֵאֵכֶל קְרוֹבָה.

[אורות המצוות, בשמן רענן ח"א, עמ' של]

מנהג אכילת פירות

9. המגן אברהם כותב שמנהג האשכנזים להרבות בט"ו בשבט במיני פירות של אילנות [או"ח קלא, טז], והטעם לכך "לכבוד שמו של יום" [אליה רבה שם, יד]. וכן הוא מנהג הספרדים [כף החיים שם, צז; סדר פרי עץ הדר].
10. בירושלמי [סוף קידושין; ועיי' ט"ז או"ח רכז, ס"ק ב] נאמר ש"עתידי אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראת עינו ולא אכל", דהיינו שצריך להשתדל לברך ולטעום מכל דבר לכלהפחות פעם אחת.
- וכן כתב המשנה ברורה [רכה, ס"ק יט]: "מצוה לאכול מעט מכל מין חדש בשנה, והטעם כדי להראות שחביב עליו בריאתו של הקב"ה". ואמנם אין מוזכר שם שזה צריך להיות דוקא בט"ו בשבט, אך לפי האמור לעיל בודאי שזהו יום מובחר לקיים בו הנהגה טובה זו, וכפי שנהגו קהילות רבות.
11. כתבו האחרונים שטוב לחזור בט"ו בשבט אחר פירות שאין לאדם הזדמנות לאכול במשך השנה. וכן שישתדל ביום זה לברך 'שהחיינו' על פירות חדשים.
12. נוהגים לומר שירות ותשבחות בעת אכילת הפירות [סדור הגריעב"ץ], ומנהג המקובלים לערוך 'סדר לימוד לט"ו בשבט' [פרי עץ הדר' ע"פ מנהג תלמידי האריז"ל]. וישנם אף הנוהגים ללבוש ביום זה בגדי יום טוב [ליקוטי מהרי"ח ח"ג, קטו, ב].
13. וכתבו רבים שמצוה מן המובחר לברך ולאכול דוקא מפירות שגודלו עלידי אחינו היהודים ובאדמת ארץ ישראל, ש"באכילת פירותיה אנו ניזונים מקדושת השכינה ומטהרתה" [ב"ח, או"ח רח].
14. פירות ארץ ישראל נותנים חיים לעם עליה, ומוסיפים כח וחכמה וגבורת ההשכלה, ולפיכך היו רבי יוחנן ותלמידיו מרבים לאכול מהם (ברכות מד), וכמו שאמרו (ב"ב קנח): דאורא של ארץ ישראל מחכים [מור וקציעה לגריעב"ץ, או"ח סי' רח].
15. מרן הרב היה משתדל ליטול ידיו לאכילת פירות ארץ ישראל מרוב חיבת קדושתן, באומרו שמשום טעם זה אינו בכלל הגנאי שנזכר בשלחן-ערוך (אורח חיים קנח, ה) על הנוטל ידיו לפירות.
- וכן הורה למעשה בספרו 'שבת הארץ' (קונטרס אחרון, סי' כג) לענין נטילת-ידיים לאכילת פירות שביעית מפני שם קדושה שעליהן [לשלשה באלול ח"א, עח].

16. מנהג כשר ויפה נהוג אצלנו בארץ-הקדושה, לעשות טיול כללי, עם התלמידים, ביום ראש-השנה לאילנות, חמשה עשר בשבט. ולנטוע אז עצי פרי ביחוד להרבות את ישוב ארץ-ישראל ולרומם את רוח התלמידים ביסוד החיים של הבנין הלאומי בארץ אבות וצפיית עתידו הגדול [אגרות הראיה ד, אגרת ארה].

17. ענינו של ט"ו בשבט בנוי על יסוד האחדות של התוכן של כל פעולות החול עם הקדושה. דהיינו, אחרי ימי תשרי בהם נקלט בנו תוכן של יראה ואהבה, ואחרי ההתעלות הרוחנית בימי חנוכה, באים אנו גם לעבודות החול מתוך יכולת לאחוד גמור של הקדושה והחול – ופעולות הנטיעה, שהן העקריות שבפעולות החול אשר בעבודת האדמה, יתחברו עכשיו עם הקדושה בלי שום פירוד ביניהם [ע"פ חתן הראי"ה, רבי שלום נתן רענןקוק זצ"ל, בשמן רענן ח"א, עמ' קסה].

18. חשק נטיעת אילנות נובע מחפץ הטבת הדורות הבאים, המובלט בתקפו בעין החרוב [מאמרי הראיה, עמ' 501, פתגם לחודש שבט].

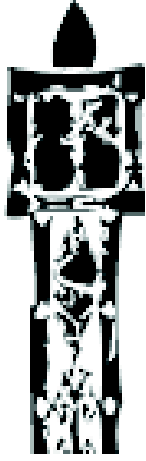
19. נוהגים לנטוע אילנות בט"ו בשבט, אמנם חובת עבודת הקרקע בארץ-ישראל בכלל, והנטיעה בה בפרט, הם דברים חביבים תמיד [עם וארצו ח"א, עמ' 113-114].

20. מנהג ה'נטיעות' נתוסף לט"ו בשבט עם התחדשות הישוב החדש בארץ-ישראל. יש אומרים שהוגה הרעיון היה ר' זאב יעבץ ז"ל, והתקיים לראשונה בשנת תרע"ג על-ידי חכמי ירושלים ותלמידיהם במוצא [שם, הערה 3].

21. כתב הרמב"ן (הוספות לספר המצוות לרמב"ם, מצות עשה ד): "שנצטוינו לרשת הארץ... ולא נעזבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה". דהיינו, ארץ-ישראל חייבת להיות תחת שלטוננו הריבוני, וכן מצוה לדאוג לכך שהארץ לא תשאר שוממה. ודבר זה נעשה גם על-ידי נטיעה, חקלאות וכל העיסוקים האחרים היכולים לסייע בכך (ראה עוד במאמרי הראיה כל עמ' 537).

22. מצות ישוב ארץ-ישראל שקולה כנגד כל המצוות (ספרי ראה, פ), וכוללת את כולן (אור החיים, דברים ל, כ), ובכללה גם החובה לטעת ולעבד את הקרקע של ארץ-ישראל. וכדברי החתם סופר: "בארץ-ישראל, עבודה בקרקע גופה מצוה, משום ישוב ארץ-ישראל, להוציא פירותיה הקדושים" [חידושים לסוכה, לו. ד"ה אתרוג הכושי; וראה בדרשותיו ב, תקנא, על ערך החקלאות בישראל].

"סדר" ט"ו בשבט

וְשִׁמְרֶתָ אֶת מִצְוֹת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת
בְּדַרְכָּיו וּלְיִרְאָה אֹתוֹ: כִּי יְהוָה אֱלֹהֶיךָ
מִבְּיָאֵד אֵל אֶרֶץ טוֹבָה אֶרֶץ נַחְלֵי מַיִם
עֵינַת וְתַהֲמַת יֵצְאִים בְּבִקְעָה וּבְהָרִ:

אֶרֶץ חֹטָה וְשַׁעֲרָה

וְגֶפֶן וְתַאֲנָה וְרִמּוֹן,

אֶרֶץ זֵית־שֶׁמֶן וְדָבָשׁ:

אֶרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמִסְכַּנֹּת תֹּאכַל בָּהּ לֶחֶם
לֹא תַחֲסֹר כֹּל בָּהּ אֶרֶץ אֲשֶׁר אֲבִנֶיהָ
בְּרוֹז וּמִהַרְרִיהָ תַחְעֵב נַחֲשֹׁת: וְאָכַלְתָּ
וְשִׁבַּעְתָּ וּבִרְכַּתָּ אֶת יְהוָה אֱלֹהֶיךָ עַל
הָאֶרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ:

דברים ח, ו-י

'סדר' ט"ו בשבט

1. נהגו בכל תפוצות ישראל בליל ט"ו בשבט לסדר בשולחן מכל פירות האילן ופירות הארץ, ויש מהדרין (ע"פ הקבלה) לסדר שלושים מיני פירות. ויש הנוהגים לשתות יין או מיץ ענבים. ונוהגים כן להורות כי ט"ו בשבט הוא ראשדהשנה לאילנות, ובפרט מרבים העם בפירות שנשתבחה בהם ארץ ישראל [עיינן מועד לכל חי הל' ט"ו בשבט; שו"ת יחוה דעת א, פב]. ויהיה זהיר לברך על הפירות בט"ו בשבט, שמנהג ותיקין הוא [שבט מוסר פרק טז. ע"ש]. ודבר בעיתו מה טוב.
2. מנהגים רבים ישנם בצורת עריכת 'סדר ליל ט"ו בשבט': יש הנוהגים ללמוד בליל ט"ו בשבט במשנה ובזוהר הקדוש מענינא דיומא, כפי שנדפס בסדר 'פרי עץ הדר'. ויש שמאריכים בלימוד על עניני המצוות התלויות בארץ, ומעלת פירות הארץ, ומעלת ארץ ישראל – הכל כפי הלומדים וכפי הזמן [אחרונים]. וכבר חוברו ספרים וחבורות רבות לצורך כך, אשר ענין כולן הוא לברך על פירות העץ והאדמה, להעדיף פירות משבעת המינים, ולהעדיף פירות ארץ ישראל. בין אכילת הפירות נהגו לקרוא וללמוד פסוקים ומדרשים על כל פרי ופרי.
3. יש להקדים בברכה ובאכילה את הפרי החשוב ביותר אשר רוצה לאוכל ממנו. סדר הקדימה נקבע לפי הקירבה למילה 'ארץ' בפסוק (דברים ה, ח) המונה את שבעת המינים, ויין קודם בחשיבותו לפירות האילן. וזה הסדר: לחם לסוגיו, עוגות, יין, זית, תמר, ענבים, תאנה, רימון. אחר כך יאכל משאר פירות העץ, פירות האדמה, ומאכלים שברכתם 'שהכל' [פוסקים]. ישנם מקרים פרטיים היוצאים מן הכלל האמור, וכל אחד ינהג כפי רבותיו].
4. בט"ו בשבט שחל בשבת יקיים את אכילת הפירות בסיום הסעודה לפני ברכת המזון, והיא פוטרם. ולא יאכלם בין הקידוש לסעודה, כדי שלא יכנס לספק האם לברך ברכה אחרונה לפני 'המוציא'. ועוד, משום שמצוה לאכול סעודת שבת לתיאבון, ועיקר הסעודה הוא בפת [יחוה דעת חלק א, סי' פב]. וישאומרים שהטוב ביותר לקיים סדר זה לאחר ברכת המזון (משום שבתוך הסעודה שאז עלול להכנס לחשש ברכות שאינן צריכות), ובכך גם ירויח ברכות נוספות להשלים ל'מאה ברכות' [סדר ט"ו בשבט בעריכת הרב שמואל אליהו שליט"א]. וכל אחד יעשה כמנהגו.
5. יזהר באכילת פירות ט"ו בשבט לבודקם היטב מתולעים וחרקים, כדי שלא יבוא לתקן ונמצא מקלקל [אחרונים, ופשוט].

פסוקים ומאמרי חז"ל ללימוד בסדר ט"ו בשבט

על-פי סדר שבעת המינים וברכותיהם

וְאַתֶּם הִרִי יִשְׂרָאֵל עֲנַפְכֶם תִּתְּנוּ,
וּפְרִיכֶם תִּשְׂאוּ לְעַמֵּי יִשְׂרָאֵל כִּי קָרְבוּ לָבוֹא:

יחזקאל לו, ח

ואמר רבי אבא: אין לך קץ מגולה מזה שנאמר: ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל וגו'.

סנהדרין צח.

כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה, אז יקרב הקץ, ואין לך קץ מגולה מזה.

פרש"י, שם

וְלִקְחַת מִרְאשִׁית כָּל פְּרֵי הָאֲדָמָה,
אֲשֶׁר תָּבִיא מֵאֶרֶץ אֲשֶׁר ד' אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ,
וְשִׂמְתָּ בִטָּנָא וְהִלַּכְתָּ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ד' אֱלֹהֶיךָ לְשִׁפְן שְׂמוֹ שָׁם:

דברים כו, ב

'מראשית' – ולא כל ראשית, שאין כל הפירות חייבין בבכורים אלא שבעת המינים בלבד. נאמר כאן ארץ, ונאמר להלן (דברים ח, ח): 'אֶרֶץ חֹטָה וְשֹׁעֲרָה וְגִפְנֵי וְתַאנְהָ וְרִמּוֹן אֶרֶץ זֵית־שֶׁמֶן וְדִבְשׁ', מה להלן משבעת המינים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, אף כאן שבח ארץ ישראל שהן שבעה מינים. 'זית-שמן' – זית אגורי, ששמנו אגור בתוכו. 'ודבש' – הוא דבש תמרים:

רש"י, שם

חֲטָה וּשְׁעוֹרָה

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא מִיְּנֵי מְזוֹנוֹת:

אמר רבי חייא בר יוסף: עתידה ארץ-ישראל שתוציא גלוסקאות (לחמניות) וכלי מילת (בגדי משי)... עתידה חטה שתתמר כדקל ועולה בראש הרים; ושמה תאמר, יש צער לקוצרה? תלמוד לומר (תהלים עב, טז): 'ירעש כלבנון פריו', הקדוש ברוך הוא מביא רוח מבית גנזיו ומנשבה עליה ומשרה את סלתה, ואדם יוצא לשדה ומביא מלא פיסת ידו, וממנה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו.

כתובות קיא:

גִּפְּן¹⁷

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרֵי הַגִּפְּן:

מעשה בסופר אחד שהיה עולה לירושלים בכל שנה ושנה, והכירו אותו בני ירושלים שהיה גדול בתורה, אמרו לו: טול לך חמשים זהובים בכל שנה ושנה ושב לך אצלינו, אמר להם: יש לי גפן אחת והיא יפה לי מכולן, והיא עושה לי שלש דיפריאות (פעמים) בכל שנה, ושש מאות חביות היא עושה בכל שנה, הראשונה היא עושה שלש מאות, ושניה מאתים, ושלישית מאה, ואני מוכר אותם בדמים יקרים הרבה – וכל השבח הזה לירושלים, בשביל ניסוך היין שהיו מקריבין.

מדרש תנחומא (בובר) תצוה, סימן י

¹⁷ לדעת הבית יוסף (סי' ריא) יש להקדים את הברכה על זיתים ותמרים לפני היין, מפני שמוקדמים ל'ארץ', וכן פסק הרב עובדיה יוסף שליט"א (ילקוט יוסף ריא, ג), וכן מנהג חלק מהספרדים. אולם הרמ"א (ריא, ד) פוסק שברכה על היין קודמת לפירות העץ, כיון שהוא חשוב, וכן נוהגים האשכנזים, וכן דעת הבן איש חי (מטות, א), וכן פסק הרב מרדכי אליהו זצוק"ל.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם בּוֹרֵא פְּרֵי הָעֵץ:

מעשה שנצרכו אנשי לודקיא לשמן, מינו להם פולמרכוס (ממונה) אחד. אמרו לו: לך וקח לנו שמן במאה רבוא (מיליון)... הלך לגוש חלב, אמר להם: שמן במאה רבוא אני צריך. אמרו לו: לך אצל פלוני, הלך לביתו ובקשו ולא מצאו. אמרו לו: הרי הוא בשדה. הלך ומצאו, שעוזק (עודר) תחת הזית, אמר לו שמן במאה רבוא אני צריך, אמר ליה המתן עד שאגמור את הזית ואבוא. כיון שבא לביתו קרא לשפחתו אמר לה בואי ורחצי את רגלינו, מלאת את הספל שמן ורחצה להן רגליהם, לקיים מה שנאמר: זטובל בשמן רגלו... עמד ומדד לו שמן במאה רבוא. אמר לו: רצונך שוב (עוד)? אמר לו: אין לי מעות. אמר לו: טול ואני אבוא עמך ואטול את מעותי. עמד ומדד לו שמן בשמנה עשרה רבוא (מאה ושמונים אלף), אמרו: לא הניח אותו אדם לא חמר ולא גמל בארץ־ישראל שלא משכו עמו.

ילקוט שמעוני וזאת־הברכה, רמז תתקסב

דָּבֶשׁ – הַתָּמַר

'נחלת צבי' (ירמיה ג, יט), מה צבי זה קל ברגליו מכל בהמה וחיה, כך פירות ארץ־ישראל קלים לבוא מכל פירות ארצות. מה צבי זה קל לאכל מכל בהמה וחיה, כך פירות ארץ־ישראל קלים לאכל מכל הארצות. אי קלים לא יהו שמנים? תלמוד לומר – 'ארץ זבת חלב ודבש', שמנים כחלב ומתוקים כדבש.

ספרי דברים, לז, ד"ה הרי הוא

על פרי חדש:

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם שֶׁחֲתִינוּ וְקִיַּמְנוּ וְהִגִּיעָנוּ לְזִמְנֵי הַזֶּה:

¹⁸ על־פי הכלל שכל הסמוך למלה "ארץ" בפסוק קודם לברכה (שו"ע ריד, א), יהיה הזית הסמוך ל"ארץ" קודם לברכת 'בורא פרי העץ'. כמרכן, פרי הגדל בארץ־ישראל קודם בברכה לפרי שגדל בחוץ־לארץ (ע"פ 'זאת הברכה' עמ' 124, בשם הגר"מ אליהו זצוק"ל).

תַּאנָּה

מעשה ברבי יונתן בן אלעזר שהיה יושב תחת תאנה אחת בימות הקיץ, והיתה התאנה מלאה תאנים יפות. יצא הטל והיו אותם התאנים שואבות דבש ומורידין, והיה הרוח מגבלו בעפר, ובא עז אחת והיתה מנטפת חלב לתוך הדבש, ונתערב החלב והדבש. קרא לתלמידיו אמר להם: בואו ראו מעין דוגמא של עולם-הבא, וכל כך למה? שהיו הקרבנות קריבין (- והיתה נשפעת הברכה בפירות האילן).

מדרש תנחומא (ורשא) תצוה, סימן יג

רְמוֹן

כיצד מפרישין הבכורים? יורד אדם בתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה, אשכול שביכר, רמון שביכר, קושרו בגמי ואומר הרי אלו בכורים...
הקרובים מביאים התאנים והענבים והרחוקים מביאים גרוגרות וצמוקים והשור הולך לפניהם וקרניו מצופות זהב ועטרת של זית בראשו החליל מכה לפניהם עד שמגיעים קרוב לירושלם הגיעו קרוב לירושלם שלחו לפניהם ועטרו את בכוריהם.

משנה מסכת ביכורים, פרק ג

בְּחוֹט הַשָּׁנִי שֶׁפָּתְתִיךְ וּמִדְּבָרֶיךָ נְאוּה,
בְּפֶלַח הַרְמוֹן רִקְתֶּךָ מִבְּעַד לְצִמְתֶּךָ:

שיר השירים ד, ג

אמר ריש לקיש: אין אור של גיהנם שולטת בפושעי ישראל, קל וחומר ממזבח הזהב – מה מזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב, כמה שנים אין האור שולטת בו, פושעי ישראל שמלאין מצות כרמון, דכתיב: 'כפלח הרמון רקתך', אל תקרי רקתך אלא רקנין שבך – על אחת כמה וכמה.

סוף מסכת חגיגה (ועי' תוס' שם)

מדברי הראי"ה על פירות שנשתבחה בהם ארצנו

סדר הקדימות בְּפְרָכּוֹת על שבעת המינים

כשם שהברכות עצמן מעירות את הלבבות לדעות ישרות (רמב"ם הל' ברכות, א, ג), שהן אבות למעשים ישרים ומדות טובות, כן גם פרטיהן להלכותיהן בנויים על-פי דרכים מפולשים [–המישרים את האדם] למדות טובות ויקרות, ועקרי תורה באמונות ודעות. ובאשר חבת ארץ-הקודש היא יסודה של תורה, [שהיא ארץ-הקודש] היא מביאה את כלל עם ד' וכל העולם כולו להשלמתם, על-כן סדרי קדימתן של הברכות מחוברים ותלויים הם במדת סמיכתם של המינים שמברכים עליהם אל הזכרת ה'ארץ' שבאלה פסוקי התורה. להורות, כי כל הקרוב יותר לארץ-ישראל, [כלומר, כל] מי שיש לו יותר קשור אהבה לארץ, ויותר השתדלות בענין ישוב ארץ-הקודש, הוא מוקדם לברכה והוא קרוב יותר אל השלימות שזוכים בה.

והנה חיבת הארץ מחולקת לפי מעלת האנשים והכרתם: כי יש שמחבב [את] ארץ-הקודש בשביל סגולותיה היקרות, וצמא מאד לְרְצוֹת אבניה ולחונן עֲפָרָה (ע"פ תהלים קב, טו), כדי לקיים [את] המצוות התלויות בארץ, ובשביל התכלית העליונה הנמצאת בה לכלל ישראל ולכלל העולם במעלתם הרוחנית. ויש מי שמחבב [את] ארץ-הקודש ומשתדל ביישובה ובדירתה, [רק] בשביל שמכיר בה [את] התכלית של המנוחה החומרית לכלל ישראל, שהוא גם-כן דבר טוב ונשגב, ובכל-זאת לא בא עד המעלה הראשונה [ש]למי שמכיר [את] יסוד התכלית העליון שבחיבת הארץ.

על-כן רמוז כאן בפסוק קירוב הברכות לארץ בשתי מערכות: חמשה מינים [הראשונים], נגד ההשתוקקות לארץ באופן העליון המעולה, המכוונים נגד חמשה חומשי תורה, שהם יסוד ההשלמה הישראלית וממנה נמשכת ההשלמה האנושית, וכל המוקדם בהם וקרוב יותר לארץ מוקדם לברכה. והחלק השני,

זית שמן ודבש, נגד המכירים את ההשלמה הטבעית של כלל ישראל בארץ, בהשלמתם הרוחנית הטבעית, כראוי לכל עם גדול וחכם, ברוח ובחומר.¹⁹

ולמדנו מכאן, כמה גדולה היא המעלה של מי שמשתוקק לישב [את] ארץ-הקודש, אפילו לשם התכלית החומרית של הכלל, כי אצל הכלל יהפך תמיד כל ענין גשמי לרוחני, והתכלית העליונה בוא תבוא על-ידי חבור עם ד' בארץ ד' (על כל ענין זה עיין בהרחבה במאמרי הראיה, עמ' 180; ובעין איה שבת א, עמ' 152). על-כן מי שיש לו קורבה יתירה לארץ-הקודש, אפילו במדרגה הנמוכה, יש בזה לחזקו ולאמצו ולהקדימו לברכה [יותר] ממי שמתאחר ומתרחק, ואף-על-פי שבתוך הלב יהיה המתרחק בעל מדרגה יותר עליונה²⁰, מכל-מקום ישוב הארץ וחיבתה בפעל הוא דבר נשגב, וכמו שאמרו

¹⁹ כיוצא-בזה, סדר הטבת שבעת הנרות במנורת המקדש, מחולק לחמש ולשתים (עיין יומא לג.), וביאר זאת הרב (עולת-ראיה א, עמ' קנד): "חמשה מהם המאירים באור הדעת המופשטה שסוד החכמה העליונה, המופעה בתבונת הקדש, אשר אין לה חקר, מופיע עליהם בשפעת זהרו...". ו-"שתי הנרות המאירים את האופק המעשי... בהתאמה לההויה המעשית, ועצם ההופעה המלכותית בממשלת המפעל, החיים והמעשה".

²⁰ במקום אחר (אורות התחיה, מג) מגדיר הרב את הבדלי המדרגות שבין סוגי האנשים באומה מצד קרבתם לארץ, באופן חד יותר אשר משלים את הדברים שכאן: "הנפש של פושעי ישראל שבעקבתא דמשיחא, אותם שהם מתחברים באהבה אל עניני כלל ישראל, לארץ-ישראל ולתחית האומה, היא יותר מתוקנת מהנפש של שלמי אמוני ישראל, שאין להם זה היתרון של ההרגשה העצמית לטובת הכלל ובנין האומה והארץ. אבל הרוח הוא מתוקן הרבה יותר אצל יראי ד' ושומרי תורה ומצות, אע"פ שההרגשה העצמית וההתעוררות של כח פעולה בעניני כלל ישראל אינן עדיין אמיצות אצלם, כמו מה שהן אצל אלה שרוח עוֹנֵים (=מעֹנֹת ועֹקֹם) אשר בתוכם מעכר את לבם, עד כדי להתקשר בדעות זרות ובמעשים המטמאים את הגוף ומונעים אור הרוח מלהתקן, וממילא סובלת גם הנפש מפגמיהם. התקון שיבא ע"י אורו של משיח, - שיעזור לזה הרבה דבר ההתפשטות של תלמוד רזי תורה וגילוי אורות חכמת אלהים, בכל צורותיה הראויות להגלות, - הוא, שיעשו ישראל אגודה אחת, ותתקן הנפש של היראים שומרי תורה ע"י שלמות הנפש שבפושעים הטובים, ביחש לעניני הכלל ותקות הגשמיות והרוחניות המושגות בהכרה והרגשה האנושית, והרוח של הפושעים האלה תתקן ע"י השפעתם של יראי ד' שומרי תורה וגדולי אמונה, וממילא יבא לאלה ולאלה אור גדול,

חז"ל (סנהדרין קב:) על עמרי, שזכה למלכות מפני שהוסיף כרך אחד בארץ-ישראל, אע"פ שהיתה כונתו ודאי חומרית (ילקו"ש ח"ב, רמז רז).

ויש לנו לימוד, שצריך לחזק את הכחות החמריים של כלל האומה, ומזה יבא גם-כן חזוק לכחות הרוחניים. על-כן אמר להם 'זה שני לארץ'²¹, שאף-על-פי שהוא שני ל'ארץ' במדרגה השניה [– ובליבו רחוק מחיי התורה, ואף חיבתו אל הארץ אינה אלא מהצד החומרי שבה], מכל-מקום הוא קודם לחמישי ל'ארץ' שבמדרגה הראשונה [– העליונה של יראי השם בליבם], לענין הרושם שאנו צריכים לעשות עלינו בחיבת הארץ, אע"פ שהוא במדרגה נמוכה [– ובעל נפש שפלה] נגד הראשון, מכל-מקום פעולותיו הגשמיות מתקרבות למטרה רמה, ומתוך החזוק החומרי יבוא חזוק נפשי רוחני...

וכן יוסב גם על עניני הכלל שבצד הלאומי של ישראל: מי יתן לנו אמצעים חזקים, לחזק את הצד הגשמי והחמרי של הכלל, בנגרי דפרזלא (=ברגליים של ברזל), ברכב ברזל, בבריחי ברזל, בכח אמיץ וגוף חזק כברזל, להתאזר בגבורה ולרומם קרן ברוח גבורה... על-פי דרכה של תורה, באהבה ושלום... להרבות כח ועצמה פנימית, אפילו גשמית, כי זאת תביא לנו [את] המשמעת הרוחנית, שהיא המטרה: 'לא בחיל ולא בכח כי אם ברוחי אמר ד' (זכריה ד, ו), ואומר (תהלים קמז, יב): 'שבחי ירושלים את ד' הללי אלהיך ציון, כי חזק בריחי שערך ברך בניך בקרבך, השם גבולך שלום חלב חטים ישיב'עך', וחותרם התכלית הבאה מזה בהכרח, כפי קדושתם של ישראל, הוא (שם, פס' יט): 'מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל'.

[עולת ראייה א, עמ' שעד]

והופעת תשובה שלמה תבא לעולם, ואז יהיו ישראל מוכנים לגאולה...". ובאגרת לרב דינאווסקי (נדפסה בניצני ארץ יא, עמ' 48) הסביר הרב את דבריו אלו ממקורם בתורת-הסוד.²¹ בברכות מא: - מסופר על רב המנונא שבירך על התמר לפני הרימון, למרות שהרימון קודם בסדר שבעת המינים שבפסוק, ונימק זאת באומרו: "זה - התמר, שני ל'ארץ'. וזה - הרימון, חמישי ל'ארץ'".

פירות ארץ חמדתנו הקטומה

הנני יושב כעת במושבה הנחמדה רחובות ת"ו, מוקסם כולי מתקות ד' ונחומים, בראותי בעיני את שכלול ארץ חמדתנו הנשמה (= אשר היתה שוממה), על-ידי אחינו פזורי גולה השבים לאט לאט. לבי בקרבי ירחב למראה משכנות שאננים, כרמי חמד, הדר, הגפן, התאנה והרמון, אשר על שְדָמוֹת בת עמנו²², במקום בית-חיינו.

[אגרות הראיה א, באגרת שיט, מנחם-אב תר"ע]

יין

היין צריך שיהיה לו תעודה אידיאלית לשמח את הלב להיות פתוח לכל דבר טוב ומועיל, לחכמה ולגבורה וליושר. על-כן צריך [כ]שיושרש, שישמר פרי הגפן בריחו וטעמו, שלא יתקלקל על-ידי כלאים היונקים את לשדו ומפחיתים את ערכו, לבל יהיה מציאות היין יורד לדבר שאין בו כל ריח קדושה ואידיאליות, שאז יהפך לרועץ, תחת אשר הוא עומד לשמח אלהים ואנשים (ע"פ שופטים ט, יג).

[אורות המצוות, נדפס בבשמן רענן ח"א, עמ' שלג]

מלאים מצוות כרימון

קודש וחול, שמימיות וארציות, הכרחיים הם לאדם ולעולם כמו שתי הרגלים אשר עליהן יעמוד העולם, כמו כל שאר האברים הכפולים. כי גם רעיונות חול וזול, גם הם משתפרים, ומתעלים, ומזדככים בספירה העליונה הנשגבית, בסתר עלת העלות וסבת הסבות ומקור המקורות. כי תפילין של קודש דוקא

²² פירוש - על שדות התבואה של כנסת ישראל (ע"פ ישעיה טז, ח, ו-כב, ד, ופרש"י ומצודות שם). תחת נבואת צער ופורענות של: "אִמְרָר בְּבָכִי... על שד (=עושה) בַּת עֲמִי" (ישעיה שם), הנה מליץ הרב: "לבי בקרבי ירחב... על שדמות בת עמנו".

על היד השמאלית מונחים. ועל כן אין לזלזל גם בשמאל... אף כי הימין יותר חשוב מן השמאל...!

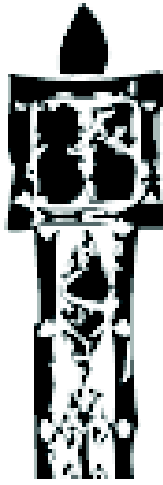
"התפאר" לפני צעיר אחד מן השמאל, כי אין בו כל רגש של קדושה, ואני שאלתיו - "ומה תעשה כשתראה מהרסים מחריבים את בית-המקדש שלנו, ומהפכים אותו חלילה למקום צאן?". אז קרא אלי הצעיר: "אני אתנפל על האיש העושה זאת ואדקרהו כחזיר!". הנה היופי וההוד והקדושה אשר לחיים בשמאל, אשר בדור הצעיר המתמר בריקנותו. 'אפילו פושעי ישראל מלאים מצוות כרמון', מלאים יופי נאצל והוד השכינה כמגדל דוד (ע"פ שיר-השירים ד, ג-ד; וסוף מסכת חגיגה, וש"נ).

[דברים שבע"פ, מתוך נאום באסיפת המזרחי בארץ-ישראל, מאמרי הראיה, עמ' 482]

מעלת 'ארץ זבת חלב ודבש' ניכרת יותר בבני-ברק

"מעשה ברבי אליעזר, ורבי יהושע, ורבי אלעזר בן-עזריה, ורבי עקיבא, ורבי טרפון, שהיו מסובין בבני-ברק, והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה..." (הגדה של פסח) - אלה גדולי הדור שהיו בבני-ברק, והם היו גם-כן חכמים ונבונים, ולא היו צריכים לספר להם פשטות הענין, ועם-כל-זה האריכו מאוד, אלא שהחיוב הוא הארכת הסיפור... [- ובא להשמיענו שהיו אותם חכמים דוקא בבני-ברק, כדאיתא] בכתובות קי"א: "רמי בר יחזקאל איקלע לבני-ברק, חזנהו להנהו עיזי דקאכלן תותי תאיני, וקנטיף דובשא מתאיני, וחלבא טייף מינייהו ומיערב בהדי הדדי, אמר: היינו זבת חלב ודבש", וכשהיו [אותם החכמים] בבני-ברק הכירו יותר מעלת ארץ-ישראל, והרבו לספר בטובת ד', על הטובה אשר הכירוה עתה בהשגחת ד' בה שלמעלה מערך האנושי.

[עולת ראייה ב, עמ' רסט]

ברכה אחרונה

'מעין שלוש'

ברכה אחרונה 'מעין שלוש'

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם,

כשׂאכל מזונות: עַל הַמַּחֲיָה וְעַל הַפְּלִפְלָה:

כשׂשתה יין: (ו) עַל הַגָּפֶן וְעַל פְּרֵי הַגָּפֶן:

אכל פירות משבעת המינים: (ו) עַל הָעֵץ וְעַל פְּרֵי הָעֵץ:

וְעַל תְּנוּבַת הַשָּׂדֶה, וְעַל אֶרֶץ חֲמֹדָה טוֹבָה וְרַחֲבָה, שְׂרָצִית וְהַנְּחִלָּה

לְאֲבוֹתֵינוּ – לֶאֱכֹל מִפְּרִיָּהּ, וְלִשְׂבֹּעַ מִטּוֹבָהּ. רַחֵם (נָא) יְהוָה אֱלֹהֵינוּ

עַל יִשְׂרָאֵל עַמְּךָ, וְעַל יְרוּשָׁלַיִם עִירְךָ, וְעַל צִיּוֹן מְשֻׁבֵּן כְּבוֹדְךָ, וְעַל

מִזְבְּחֶךָ, וְעַל הַיְכָלְךָ. וּבְנֵה יְרוּשָׁלַיִם עִיר הַקֹּדֶשׁ בְּמַהֲרָה בְּיָמֵינוּ,

וְהַעֲלֵנוּ לְתוֹכָהּ, וְשִׂמְחָנוּ בְּבִנְיָנָהּ, וְנֹאכַל מִפְּרִיָּהּ, וְנִשְׂבַּע מִטּוֹבָהּ,

וְנִבְרַכְךָ עָלֶיךָ בְּקֹדֶשׁ וּבְטָהֳרָה:

בשבת מוסיף: וְרִצָּה וְהִחְלִיצֵנוּ בְּיוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה:

כִּי אַתָּה יְהוָה טוֹב וּמְטִיב לְכָל, וְנוֹדֶה לְךָ עַל הָאָרֶץ,

אכל מזונות שגדלו בארץ-ישראל אומר: וְעַל מַחֲיַתָּהּ וְעַל פְּלִפְלָתָהּ*.

שתה יין מארץ-ישראל אומר: וְעַל פְּרֵי גִפְנָה*.

אכל מפירותיה של ארץ-ישראל אומר: וְעַל פְּרוֹתֶיהָ*.

בְּרוּךְ אַתָּה יְהוָה, עַל הָאָרֶץ,

אכל מזונות שגדלו בארץ-ישראל אומר: וְעַל מַחֲיַתָּהּ (וְעַל פְּלִפְלָתָהּ)*.

שתה יין מארץ-ישראל אומר: וְעַל פְּרֵי גִפְנָה*.

אכל מפירותיה של ארץ ישראל אומר: וְעַל פְּרוֹתֶיהָ*.

(* על מזונות יין ופירות שגדלו בחו"ל אומר: וְעַל הַמַּחֲיָה וְעַל הַפְּלִפְלָהּ. ; וְעַל פְּרֵי הַגָּפֶן. ; וְעַל הַפְּרוֹת.

קדושת הארץ, הנשפע בה מקדושת הארץ העליונה, היא נשפעת גם בפירותיה, שיונקים מקדושת השכינה השוכנת בקרב הארץ. כי על כן הזהיר ואמר בסוף פרשת מסעי (במדבר לה, לד): "ולא תטמא את הארץ אשר אתם יושבים בה, אשר אני שכן בתוכה, כי אני ד' שכן בתוך בני ישראל"... ועל כן ניחא שאנו מכניסים בברכה זו (מעין שלש) "ונאכל מפריה ונשבע מטובה", כי באכילת פירותיה אנו ניזונים מקדושת השכינה ומטהרתה, ונשבע מטובתה.

'בית חדש' לר' יואל סירקיס, על טור או"ח, סי' ר"ח

